Збр. 3908/1 22 а

ЗАПИСИ из РАТА

Нешто књижевних података ка немачком процесу

Од Стаљинграда до Берлина трајао је контаст, контаст на источној страни. На западној страни, није биће мањи контаст преко оне громаде људи и материјала преко реплатиране уског Канала, и пробијање атлантских бедема. Али код Стаљинграда је Немачка пропуцала кр, а у Берлину се срушила на побацане своје оружје. Кад се већ добре размахнуше биле борбе за Стаљинград, један немачки мајор писао је у листу Дас Рајх, под пуним потписом и оне: "Један једаред војска дерасла немачком Вермахту". А пред крај свога написа мајор је завапио: "Оно с оне стране, то је живи Сатана" — чиме је дакако одао да је радост од тобожњег судара са себи равним била само јуначка стилска фигура. Од Стаљинграда до Берлина дуге је биле путовати и мојевати, али су на крају пути красноармејци (немачке) рогове осести ~~[illegible]~~ сабили, кожу ожуљене исцепали, бесниху тевтонском мишице поломили и зубе и језик у грке сасули. Борбама са истока и запада сва су дејства чудновита (суштина и) убијена, али биће чудовишта (рад) (пуна) је још ту, и још је тајна. Криминални процеси ~~[illegible]~~ Немачке (Немачка) букте на све стране, клупе за оптуженике начичкане су зločинцима од рода и имена, од велике нације која је човечанство задуживала не малим стварима и не ретко. ~~[illegible]~~ Немачка је земља имала градове и села и институције чисте ~~[illegible]~~ успремљене, удобне, лепе какви су код других народа само приватни станови. А из те земље је извирао зločин непресушно и, још се ни из једних уста ~~[illegible]~~ није чуо крик скрушења и напај покајања.

После првог светског рата дуго је свет теретио Немце одговорношћу за рат, али чинио то теоријски, са вером да ће доказана агресија и доказани срам бити довољно казне синовима и управљачима народа који је светска култура бројала међу учитеље човечанства. Међутим, Немци, који тако рано до свирепо казнаваних (никада) не знају шта је аутоказна, ~~[illegible]~~ Немци, који ~~[illegible]~~ под бичем дисциплине заправо дишу и живе, не знају шта је аутодисциплина. Између првог и другог светског рата посећена Немачка се ~~[illegible]~~ крепила вулканско

~~хуманистичком~~ својом разјареношћу и тражила оракул, ~~национални~~ национални оракул, да чује које зло и колико зла да изабере за освету. Тражећи оракул, заоминула је Томаса Мана, а нашла је Хитлера. И онда, Хајл Хитлер кроз победе и поразе, док свештеник оракула Гебелс није исписао последњу поруку и прогутао отров, и док се Стаљинград није домакао до Берлина. Сада над Немачком су подигнута бешика; на клупама криминалаца ~~седа~~ седе маршали, министри, и четвороструки доктори; по белом свету сеже и крију се харамије и убице. Немачка је, за круну својој науци, философији и музици, вратила у човечанство мучења и мучилишта; оживела у Нирнбершком Германском музеју чувене фолтеркамере и фолтер инструменте. Немачка је постала фолтермајстер, мучитељ! Мучитељ — зна се то по клиникама — то је онај незаситни злочинац који, за разлику од ~~в~~ типичног криминалца што сеже од жртве и места злочина, враћа се жртви и месту злочина, злочинство му је незајажљиво. По трима сиртима су Немци убијали истог човека! Нема звери која доклапо поново коље; нема крвника који дотучено још пече и догладнело још увија у мокре крпе и баца на мраз... Шта на то да каже човечанство које се, тамо од древног Хераклита носи са проблемом етичких потенција! Хитлерова елита у Нирнбергу мирно гледа на платну свој германски фолтермузеум, који је она лично измислила, наређивала и спроводила...немачко срце је још ту. Бивољим чеком биће ~~се~~ о исто место, и већ почиње говорити на разним језицима.

Недавно је у Америци изашла књига Немца Хајнриха Хаузера на енглеском језику. Хаузер није амерички Немац, ни дајбог! Провео је у Америци шест последњих година — није јасно да ли као изгнаница, или на студијама, или случајно заостао — а књигу је написао за збогом-остај, пре одласка у отаџбину, у Немачку. Дрзак наслов: да Немачка каже своје, дрска садржина са пуно арогантних изјава у име Немачке, и против Америке. Издавачи су се оградили тиме што је текст аутора пропраћен примедбама америчких стручњака за историју и за политику. Сматрали су, веле, да је добро књигу издати: да би се видело какве мисле многобројни Немци, и да Америка чује, понегде, праву истину о себи. Ми истичемо два пасуса из те књиге. Да Немачка никада неће примити ~~д~~

демократски режим, јер то неком биће не одговара. И да пруси-
јанство није мртво и неће бити, јер је то "дубов и идеал Немачке". Веровати
је да кроз Хаузера говори велики део Немаца. Немачка је опасно индивидуалис-
тичка баш као држава и народ. Десетине година неког духовног или материјалног
тренинга или неког пчелињег труда иду на то да се Немачка опет једаред изрази
брутално индивидуалистички, да провокативно испадне, да разјарено попрети суседу
или свету. Притихну да виде колико је свет готов да се преда и да
умре. А следи урлик и јуриш као из кубе полуделих. Ако не ниче и Фихте
онда неки скромнији Немац само ако је довољно разјарен, разјарује друге Немце
у име немачке супериорности над свим свачим и над сваким. Некако већ пред рат,
у Београду, у Немачком институту држао је предавање Немац професор, славист, човек
који је у Београду сматран безмало као својта. Тема предавања — мало смо се
изненадили — Готфрид Келер. Ипак смо се још више изненадили: предавач
говори и говори о стиховима тога чувеног швајцарско-немачког приповедача који
са стиховима доиста није стекао глас. Али мирно, објективно професорско предавање
занело је и Србе и Немце слушаоце. Одједаред кроз за све: као из револвера
се проломи један врло субјективно подвриснут стих: "Кад све повене, ми ћемо
стојати!" Објава рата: кад све полегне Немац ће стојати. Професор је изненадно
ишчезнуо, нашао тему да би хитнуо провокацију и луту опомену Београду који је
можда већ давао на знање како осећа мисли. Крај предавања више никога
га није интересовао; ни Немце, који се тада још нису били прописно разјарили,
а ни предавача.

Хитлер је и универзитете и академије лако залудио оним чиме је сва Немачка нездрава на један зоља клинички начин, али и на
један театарски начин. Немац који влада и заповеда, чини то увек разјарено
важан и успропнут. Јесте ли запазили оне успропнуте официрске капе у овом ра
ту? Клиничко бесило и поза успропнутости црте су немачког бића. Причучнути
на стражње ноге и реп, а предњим тешким копитима витлати над главама света.
А кад наиђе ратни журор Немачка као они коњи на бронзаним споменицима, стоји

успропнута даву моћу. Некада театарска, некада књижевна а некада и такви и онакви успропијања и надскакивања онога што је само собом довољно, налазимо у литератури немачкој, тамо где бисмо се најмање томе надали. Штефан Георге је значајна појава у немачкој књижевности новијих времена. Германску лирски талент, гордо прецизан, метафизичар, артист који је језиком и изразом суверено владао а машту само над одабраним мотивима покретао. Волео је мукле проблеме, из којих треба најзад да исцвета величанствена или дубоко потресна синтеза. Лепа је његова песма у којој се сам најзад загрли са смрћу. Али је карактеристично да је у приказ сна ушао и овакав стих: И све то јурима, дере, удара сева горе. Тај метафизичар и неоромантик бринуо је такође о будућности немачког народа. С тим у вези најчешће помињана песма почиње овако:

Све имају и све знају, али уздишу ипак:
"Оскудан живот! Надирање и глад свуда!
Обиље недостаје!

Песник затим још конкретније развија горе речену већ врло јаку констатацију и у материјалном и у интелектуалном смислу. Житнице су пуне, подруми су пуни, знања има у правини. Али оно прво нико не узима, оно друго нико не пије, треће нико не види. Шта је дакле тежа? Да ли нешто етичко високо, да ли нешто трансцендентно? Нема одговора; само мукла претња да онима који све имају и све знају, треба више и још, да је у њима глад за обиљем. Сатански је саставити та два појма: глад и обиље. Каква је то деномска глад којој треба обиље веће од свега што је све. Глад којој треба успропнутост над имањем и над знањем. Претња "надирања" над оно што је све. Нешто варварско има у тој песми која није без лепоте. Немац не зна за етику мере и границе, за етику резигнације; не зна за спас кроз страдање; неће глад да савлада; неће ниједан афект да утоли.

У тако недоисказаном и питијски замагљеном изразу над немачким проблемима подупире Штефана Георге понекад његов чисти антипод, песник Рихард Дем, који нема ништа са метафизиком, који је био искрен, честит и снажан социјалист, али Немац. Демлова

позната, крепко поентирана песма РАДНИК није национално него социалистички провокативна, али у притемељавању провокације Дема има истоветну слику, расположење и истоветну базу за јуриш, као и Георге.

Имамо постељу, имамо дете,
О жено!
Имамо и рада, и то обоје.
Имамо сунце, кишу и ветар.
Недоставе нам само једна маленкост
Да будемо слободни као птице —
Време.

У другој строфи имају имеоци и власаре живе и одело лепо као у ласта — треба само време. У трећој строфи:

ништа нам не недостаје, о жено и дете,
Сем онога што ће кроз нас понићи
Да бисмо били тако смели као птице —
Само време.

Лепа социалистичка и радничка песма: самоуверење, осећање ~~поверје~~ сигурне победе кроз раднике саме. Оно што упада у очи то је типично исмачка концепција, удресирана концепција о борбеном расположењу из обести. Имам све, али хоћу више него све. Сувише не може човеку требати, али ето хоћу да се успротивим нада све, да бих све видео ~~испод стопала~~ под собом. Дема се врло занимљиво успротиви до птица: у три строфе, птицу види, степеновано, као слободну, лепо обучену, ~~[illegible]~~ и — смелу. Ту је поента. Друго је одговорна слобода, а друго неодговорна ~~[illegible]~~ смелост. Смелост прелази туђе границе, и кљуца туђе, и прави гнездо где хоће. За све то Немцу и кад је социалиста треба само аутоматски атрибут: време. Смелост не пита ограничења ни законе, мери само своју силу и иноруује туђ живот. Социалиста Дема учинио је криво птицама, и у себи побркао социалисту и песника. Птице су врло великим својим делом најнемоћнија створења, и поетски сиротне, скромне и гладна створења. Чак Виолија каже за птице и жиљане: да нити сеју ни жању, а зборнути су, то је поетска збринутост. Птицама руши куће свако лудо дете, а потомство им тамане од јајета. А кад Немац не сеје и не жање, онда ~~[illegible]~~ видели смо како се брине сам о себи. Птице, за сву нападу имају, строго узевши, само крила, јер је песма дататек врло малом броју. Шта су крила, то зна поет; а социалиста је пронашао у птици смелост. Радничку будућу срећу социалиста везао

за птичју срећу, од које би човеку, а Немцу поготово, било свиња и сувише мало и смерно. Слободе није птичјој атрибут, него, баш ради заштите немачки атрибут, F

Све имамо и знамо, али живот је оскудан! – бриснуо је један немачки патриот и песник из куле од слонове кости. Све имамо, али хоћемо птичју смелост, хоћемо највећу неодговорност која је дата само крилатим бићима – поручио је један немачки социјалиста и ватрени песник. Етос излази један исти код ова два тако различита песника и човека. Све имамо и све можемо и зато ћемо се још успропети нада све. Екстатика немачка заиста је клиничка, језиво и опасно. Језиво до ужаса језиво им се данас испуњава све: официре, бивше борце успропињу на вешала, а свет гледа то на тргу као у театру. О, Немци! Пандемонијум и Рај свему људским то је граница, граница и у имању и у смелости. Надснага надчовека у надрату, и она је нашла границу.

Александар Сабрић

F Грабљивост. Хајде је лепо у лепо одело обрнуо своје учење о држави и о [illegible] слободи, али Пруска је умела да чини тако опасне; сила ће она увек бити слаба; победа је [illegible] увек побеђена; мисао је пилет и пољска, а перо за све је надлаћа, виша него све, обла немачку Гете, који је сасвим случајно, али безусловно здраворазумно писао, исписао је: ово није рат за трагедију, ни за олтар, ни за идеал, ово је рат за обиле.

Бр. 3908/2 225 7

~~ЗАПИСИ ОД ВАЈА~~

Нешто казивених података ка немачком процесу

Од Стаљинграда до Берлина трајао је контаџ, контаџ на источној страни. На западној страни, није био мањи контаџ преласа оне ~~руте~~ гомаде људи и материјала преко релативно уског Канала, и пробијање атлантских бедема. Али код Стаљинграда је Немачка пропљувала крв, а у Берлину се срушила на побацане своје оружје. Кад се већ добро размахнуле биле борбе за Стаљинград, један немачки мајор писао је у листу Дас Рајх, под пуним потписом, и ово: "Једна једаред војска дорасла немачком Вермахту." А пред крај свога написа мајор је забележио: "Оно с оне стране, то је живи Сатана!" — чиме је, дакако, одао да је радост од тобожњег судара са себи равним била само јунатска стилска фигура. Од Стаљинграда до Берлина дуго је биле путовати и војевати, па су на крају пута красноармејци немачке рогове обести ~~[illegible]~~ сабили, кожу ждаје исцепали, бесмилу тевтонском мишице поломили и зубе и језик у грло сасули. Борбама са истока и запада сва су дејства чудновита (страшна и) убијена, али биће чудовишта (касније) шта је још ту, и још је тајна. Криминални процеси ~~против~~ (над) Немаца (Немачке) букте на све стране, кауне за оптуженике начичкане су злочинцима од рода и имена, од велике нације коју је човечанство задуживала не малим стварима и не ретко. ~~Па~~ (Немачка) је земља имала градове и села и институције чисте, ~~опрема~~ успремљене, удобне, лепе као ~~ови~~ су код других народа само (бројни) приватни станови. А из те (исте) земље ~~за~~ извирао злочин непресушно, и, још се ни из једних уста ~~[illegible]~~ није чуо крик скрушења и запај покајања.

После првог светског рата дуго је свет теретио Немце одговорношћу за рат, али чинио то теоријски, са вером да ће доказана агресија и доказани срам бити довољно казне синовима и управљачима народа који је светска култура ојачала међу учитеље човечанства. Међутим, Немци, који тако рано до свирепо кажњавају, (инвоља) не знају шта је аутоказна ~~[illegible]~~. Немци, који ~~су~~ под бичем дисциплине запрашу диву и живе, не знају шта је аутодисциплина. Између првог и другог светског рата, побеђена Немачка се ~~[illegible]~~ крепила вулканско.

својом разјареношћу, и тражила оракул, национални оракул, да чује које зло и колико зла да изабере за освету. Тражећи оракул, заоминула је Томаса Мана, а нашла је Хитлера. И онда, Хајл Хитлер кроз победе и поразе, док свештеник оракула Гебелс није исписао последњу поруку и прогутао отров, и док се Стаљинград није домакао до Берлина. Сада над Немачком су подигнута вешала; на клупама криминалаца седе маршали, министри, и четвороструки доктори; по целом свету беже и крију се харамије и убице. Немачка је, за круну својој науци, филозофији и музици, вратила у човечанство мучења и мучилишта, откивела у Нирнбершком Германском музеју чувају фолтермере и фолтер инструменте. Немачка је постала фолтермајстер, мучитељ! Мучитељ — зна се то по клиникама — то је онај незаситни злочинац који, за разлику од типичног криминалца што бежи од жртве и места злочина, враћа се жртви и месту злочина, злочинство му је незајажливо. По трима смртима су Немци убијали истог човека! Нема звери која доклано поново коње; нема крвника који дотучено још пече, и догладнело још увија у мокре крпе и баца на мраз.... Чита на то да каже човечанство које се тамо од древног Хераклита, носи са проблемом етичких потенција! Хитлерова елита у Нирнбергу мирно гледа на платну свој обновљени германски фолтермузеум, који је она лично измислила, наређивала и спроводила... Немачко биће је још ту. Живолим целом биће се о исто место, и већ почиње говорити на разним језицима.

Недавно је у Америци изашла књига Немца Хајнриха Хаузера на енглеском језику. Хаузер није амерички Немац, ни дајбог! Провео је у Америци шест последњих година — није јасно да ли као избеглица, или на студијама, или случајно заостао — а књигу је написао за збогом-остај, пре одласка у отаџбину, у Немачку. Дрзак наслов: да Немачка каже своје, дрска садржина са пуно арогантних изјава у име Немачке, и против Америке. Издавачи су се оградили тиме што је текст аутора пропраћен примедбама америчких стручњака за историју и за политику. Сматрали су, веле, да је добро књигу издати: да би се видело какве мисле многобројни Немци, и да Америка чује, понегде, праву истину о себи. Ми истичемо два пасуса из те књиге. Да Немачка никада неће примити

демократски режим, јер "то женом бићу не одговара." И да пруси-јанство није мртво и неће бити, јер је то "љубав и идеал Немачке". Веровати је да кроз Хаузера говори велики део Немаца. Немачка је опасно индивидуалистичка баш као држава и народ. Десетине година неког духовног или материалног тренинга или неког пчелињег труда иду на то да се Немачка опет једаред изрази брутално индивидуалистички, да провокативно испадне, да разјарено попрети суседу или свету. Притихну (зачас Чекају) да виде колико је свет готов да се преда и да умре. А (чекају) урлик и јуриш као из куће полуделих. Ако не ниче и Фихте и Хегел, онда неки скромнији Немац, само ако је довољно разјарљив, разјарује друге Немце у имаginацији немачке супериорности над свачим и над сваким. Некако већ пред рат, у Београду, у Немачком институту држао је предавање Немац професор, славист, човек који је у Београду сматран безмало као својта. Тема предавања — мало смо се изненадили — Готфрид Келер. Зачас смо се још више изненадили: предавач говори и говори о стиховима тога чувеног швајцарско-немачког приповедача који са стиховима доиста није стекао глас. Али мирно, објективно професорско предавање занело је и Србе и Немце слушаоце. Одједаред, кључ за све: као из револвера се проломи један врло субјективно подвиснут стих: "Кад све повене, ми ћемо стојати"! Објава рата: кад све полегне, Немац ће стојати. Професор је изштачено нашао тему да би хитнуо провокацију и љуту опомену Београду, који је можда већ давао на знање како осећа мисли. Крај предавања више никога га није интересовао; ни наше Немце, који се тада још нису били прописно разјарили, а ни предавача.

Хитлер је и универзитете и академије лако залудио оним чиме је сва Немачка нездрава на један збиља клинички начин, али и на један театарски начин. Немац који влада и заповеда, чини то увек разјарено важан и успропнут. Јесте ли запазили оне успропнуте официрске капе у овом рату? Идиничко бесило и поза успропнутости црте су немачког бића. Причучнути на стражње ноге и реп, а предњим тешким копитима витлати над главама света. А кад наиђе ратни фурор, Немачка, као они коњи на бронзаним споменицима, стоји

успропнута даву ноћу. Некада театарска, некада књижевна, а некада и таква и онаква успропињања и надскакивања онога што је само собом довољно, наилазимо у литератури немачкој, тамо где бисмо се најмање томе надали. Штефан Георге је значајна појава у немачкој књижевности новијих времена. Германски лирски талент, гордо прециозан, метафизичар, артист који је језиком и изразом суверено владао, а машту само над одабраним мотивима покретао. Волео је мукле проблеме, из којих треба најзад да исцвета величанствена или дубоко потресна синтеза. Дела је његова песма у којој се сан најзад загрли са смрћу. Али је карактеристично да је у приказ сна ушао и овакав стих: И све то јурим, дере, удара, сева, гори. Тај метафизичар и неоромантик бринуо је такође о будућности немачког народа. С тим у вези најчешће помињана песма почиње овако:

Све имају и све знају, али уздишу ипак:
"Оскудан живот! Надирање и глад свугде!"
Обиље недостаје!

Песник затим још конкретније развија горе речену, већ врло јаку констатацију, и у материалном и у интелектуалном смислу. Житнице су пуне, подруми су пуни, злата има у правини. Али оно прво нико не узима, оно друго нико не пије, треће нико не види. Шта је дакле тежа? Да ли нешто етичко високо, да ли нешто трансцендентно? Нема одговора; само мукла претња да онима који све имају и све знају, треба више и још, да је у њима глад за обиљем. Сатански је саставити та два појма: глад и обиље. Каква је то демонска глад којој треба обиље веће од свега што је све? Глад којој треба успропнутост над имањем и над знањем. Претња "надирања" над оно што је "све". Нешто варварско има у тој песми која није без лепоте. Немац не зна за етику мере и границе, за етику резигнације; не зна за спас кроз страдање; неће глад да савлада; неће ниједан афект да утоли.

У тако недоисказаном и питијски замагљеном изразу над немачким проблемима подупире Штефана Георге, понекад ~~чеков чисти антипод~~ у неки супротан расположај, песник Рихард Демл, који нема ништа са метафизиком, који је био искрен, честит и ~~снажан~~ демократски социалист али Немац. Демлова

позната, крепко поентирана песма РАДНИК није национално него социалистички провокативна, али у притемељавању провокације дема има истоветну слику, расположење и истоветну базу за јуриш, као и Георге.

Имамо постељу, имамо дете,
О жено!
Имамо и рада и то обоје.
Имамо сунце, кишу, и ветар.
Недостаје нам само једна маленкост
да будемо слободни као птице —
Време.

У другој строфи имају имаоци и класале живе и одело лепо као у пастрмка — треба само време. У трећој строфи:

Ништа нам не недостаје, о жено и дете,
сем онога што ће кроз нас понићи
да бисмо знали тако смели као птице —
Само време.

Лепа социалистичка и радничка песма: самоуверење, осећање сигурне победе кроз раднике саме. Оно што упада у очи то је типично немачка концепција, удресирана концепција о борбеном расположењу из обести. Имам све, али хоћу више него све. Сувише не може човеку требати, али ето хоћу да се успропнем нада све, да бих све видео под собом. Дема се врло занимљиво успропиње до птица: у три строфе, птицу види, степеновано, као слободну, лепо обучену, и — смелу. Ту је поента. Друго је одговорна слобода, а друго неодговорна смелост. Смелост прелази туђе границе, и кљуца туђе, и прави гнездо где хоће. За све то Немцу, и кад је социалиста, треба само аутоматски атрибут: време. Смелост не пита ограничења ни законе, мери само своју силу и ињорује туђ живот (и туђе добро). Социалиста Дема учинио је криво птицама, и у себи поткраo социалисту и песника. Птице су врло великим својим делом најнемоћнија створења, и поетски сиротна, скромна и гладна створења. Над Библија каже за птице и љиљане: да нити сеју ни жању, а зборинути су, то је поетска збринутост. Птицама руши куће свако лудо дете, а потомство им тамане од јајета. А кад Немац не сеје и не жање, онда, видели смо, како се брине сам о себи. Птице, за сву наквасу, шају, строго узевши, само крила, јер је песма дататек врло малом броју. Шта су крила, то зна поет; а социалиста је пронашао у птици смелост. Радничну будућу срећу социалиста везао

за птичју срећу, од које би човеку, а немцу поготово, било и свега сувише мало и смерно. „Слобода није птичја атрибут, већ хтели рећу задржати мелодију“ F

Све имамо и знамо, али живот је оскудан. — бљеснуо је један немачки патриот и песник из куле од слонове кости. Све имамо, али хоћемо птичју смелост, хоћемо највећу неодговорност која је дата само крилатим биљима — поручио је један немачки спиритуалистички песник. Затим изађе један исти код ова двојица различна песника и човека. Све имамо и све можемо, и зато нећемо се још успропастити нада све. Екстатика немачка заиста је клинички, трагично и театрална. Језиво, до уласа језиво им се данас испуњава све: официре, биваше борце успропашћу на вешала, а свет гледа то на тргу као у театру. О, Немци! Шенгеза и Круц свему људском то је граница, граница и у имању и у смелости. Надснага надчовека у надрату, и она је нашла границу.

Александар Ковачић

F атрибут, својствено. Хегел је тако у свом одељу Фрицу своје учење о држави и слободи, а Фрицеја је умела да чита само значење; сила не сме никада освојити; победа је уклањање побеђеног; мисао је слаб. А мерка за све је надмера, више него „све“, немачко обиље. Гебелс, који је сатиру служио, али бесумње даровито литературно писао, исписао је: „Овај наш рат није рат за престо, ни за олтар, ни за идеал, ово је рат за обиље.“

За, нашу книжевность

Орлак спокана